

מגדר ואינטרנט בקרב המיעוט הערבי בישראל / וליד אחמד

תקציר

מטרת המחקר הייתה לבדוק אם בחברה הערבית בישראל, כחברה מסורתית הממוקמת במדינה מפותחת, מתפתחים דפוסים שונים של התנהגות בעת גלישה באינטרנט בקרב נשים וגברים, ואם הסביבה החברתית-תרבותית משפיעה על התנהגותם בעת גלישה באינטרנט, ומכתיבה דפוסים שונים מאלו המוכרים בחברות מסורתיות אחרות, כולל חברות ערביות.

לשם כך נבחנו במחקר דפוסי השימוש באינטרנט בקרב משתמשים ערבים בישראל לפי מגדר, בהתייחסות לגורמים דמוגרפיים ותרבותיים כגון גיל, השכלה, השכלת הורים ודת. כמו כן נבחנו עמדות כלפי האינטרנט ודפוסי שימוש והקשר שלהם למסוגלות עצמית ולניסיון באינטרנט. בתום המחקר התקבלה תמונה המשקפת את פרופיל משתמש האינטרנט הערבי בישראל.

מטרות העבודה, שאלותיה והשערותיה התבססו על מחקרים וסקרים שדנו באימוץ האינטרנט והשימוש בו בקרב נשים וגברים ובהקשר לתרבות המקומית. הנחת יסוד של המחקר הייתה שקיימים הבדלים מגדריים באימוץ, דפוסי שימוש, עמדות ומסוגלות בקרב משתמשי אינטרנט ערביים בישראל, ושהבדלים אלו נובעים מהשפעת התרבות המקומית לצד משתנים דמוגרפיים אחרים. הנחת היסוד התבססה על מחקרים שהתמקדו בעמדות, מסוגלות עצמית ושימוש באינטרנט לפי מגדר בחברות מסורתיות, ומצאו הבדלים מגדריים בעמדות שמקורם בתרבות המקומית. לפי המחקרים, בחברות מסורתיות מתקיימים פערים מגדריים עמוקים יותר ביחס לחברות מודרניות. עם זאת, בספרות המחקרית כמעט אין התייחסות לחברה הערבית בישראל, ובעבודה זו ביקשנו להניח יסודות להשלמת החסר.

שאלות המחקר העיקריות: (א) האם קיימים הבדלים מגדריים בעמדות של משתמשי האינטרנט הערבים לפי משתנים דמוגרפיים שונים? (ב) האם קיימים הבדלים מגדריים בשימוש באינטרנט לפי משתנים דמוגרפיים שונים? (ג) האם קיימים הבדלים במסוגלות עצמית באינטרנט לפי מגדר? (ד) אילו הבדלים מגדריים קיימים בשימוש בתכנים מסוימים באינטרנט, כגון מסרים מידיים, רשתות חברתיות, דואר אלקטרוני, אתרי מין, אתרי דת ואחרים? (ה) עד כמה שני המינים רואים צורך בפיקוח הורי על השימוש באינטרנט? (ו) האם גברים משכילים מביעים עמדות חיוביות כלפי שימוש נשים באינטרנט, למרות היחס השלילי בדרך כלל המופנה כלפי נשים בחברה הערבית המסורתית?

קבוצת המחקר כללה 609 משתמשי אינטרנט ערבים (313 נשים, 294 גברים, 2 לא הזדהו) בגילי 13–50 ובעלי רמות השכלה שונות. מרביתם היו מצפון ישראל וממרכז, ביניהם 473 מוסלמים, 134 נוצרים ו-2 דרוזים.

כלי המחקר כללו שאלון וריאיון. השאלון הורכב מ-5 חלקים: פרטים אישיים ודמוגרפיים, שאלות הנוגעות בתשתיות מחשוב ואינטרנט, שאלון התנסות, שאלון עמדות כלליות ועמדות מגדריות כלפי האינטרנט ושאלון מסוגלות עצמית באינטרנט ובמחשבים. השאלון התבסס בחלקו על שאלון של לי וקירקפ (Li & Kirkup, 2007) וחלקו האחר חובר בידי החוקר. הריאיון היה חצי

מובנה. המרואיינים היו גברים ונשים מוסלמים ונוצרים מאזורים שונים ובעלי רמות השכלה שונות.

ממצאים עיקריים: נשים וגברים הביעו עמדות חיוביות כלפי האינטרנט. נמצא קשר שלילי בין הגיל לעמדות – כשהגיל עולה העמדות הופכות שליליות יותר. המשתמשים דיווחו על מסוגלות עצמית גבוהה באינטרנט, ולא היו הבדלים מגדריים מובהקים. בהתאם, נמצא קשר חיובי מובהק בין העמדות לבין מסוגלות, ידע וניסיון באינטרנט, וזאת הן בקרב נשים הן בקרב גברים.

עוד נמצא שמשתמשי אינטרנט – גברים ונשים – בעלי השכלה גבוהה התייחסו בחיוב לשימוש בני המין השני באינטרנט. הבדיקה העלתה קשר חיובי מובהק בין עמדות כלליות כלפי אינטרנט לבין עמדות כלפי שימוש בני המין השני באינטרנט. עמדות הגברים הפתיעו – בחברות מסורתיות הנשים נתונות לדעות קדומות שליליות גם ביחס לשימושן בטכנולוגיה ובאינטרנט.

בבדיקת הבדלים מגדריים בשימוש בתכנים נמצאו הבדלים מגדריים בתחומים מסוימים – נשים צופות יותר בתכניות מוקלטות ועוסקות יותר בחיפוש מידע בנושאי בריאות, גברים משחקים יותר במשחקים מקוונים. לעומת זאת, קריאת חדשות והאזנה למוזיקה הן פעילויות המעסיקות נשים וגברים במידה דומה.

בני שני המינים הביעו עמדות חיוביות כלפי אתרי דת באינטרנט. במקביל הם גילו עמדות שליליות ביותר כלפי אתרי מין, הנשים בעוצמה רבה יותר. הנשים רואות באתרים אלו פגיעה אישית בהן, ובני שני המינים רואים בהם סכנה לערכי החברה. נמצא קשר שלילי בין עמדות כלפי אתרי דת לעמדות כלפי אתרי מין. ברוח זו של מודעות לסכנות שבאינטרנט, בני שני המינים, במיוחד נשים, התייחסו בחיוב לפיקוח הורי על ילדים בעת שימוש באינטרנט, והביעו דאגה לנוכח הסכנות באינטרנט.

השפה הערבית הייתה שפת הגלישה המועדפת על בני שני המינים, וזאת בשל חוסר בקיאות בשפות זרות. נשים גילו נטייה חזקה יותר לשימוש בשפת האם.

לבסוף, בבדיקת השימוש ברשתות החברתיות, במסרים קצרים ובאפליקציות חברתיות, הממצאים הכמותניים העידו שגברים דומיננטיים יותר מנשים, בהתאם למחקרים אחרים שנעשו בעולם הערבי. לעומת זאת, הממצאים האיכותניים הראו תמונה הפוכה – המרואיינים סברו שהנשים הן הדומיננטיות בתחום זה.

ממצאי המחקר תרמו להבנה טובה יותר של מאפייני משתמשי האינטרנט הערבים בישראל מבחינה מגדרית. ממצאי המחקר מעידים על תהליך של שינוי המתרחש בחברה הערבית בישראל, ובמסגרתו נשים ערביות מאמצות את האינטרנט, משתמשות בו יותר ויותר ומפתחות את מסוגלותן העצמית.

בדיון אנו מציעים שמחקרים עתידיים ימשיכו בחקר משתמשי האינטרנט הערבים בישראל וישלבו גם את האוכלוסייה שלא משתמשת באינטרנט, תוך כדי בדיקת גורמים אחרים שעשויים להשפיע על דפוסי התנהגות. אנו סבורים שלתרומה העיונית של המחקר תהיינה גם השלכות מעשיות עתידיות הקשורות להטמעת השימוש באינטרנט באופן מושכל בקרב רוב האוכלוסייה.